

Statsvetenskapliga förbundet

Förbundsredaktör: Magnus Erlandsson

Global och lokal excellens

av Magnus Erlandsson

Varje mode, trend eller ny policy har sina anhängare och belackare. De bland oss som uppskattar forskarsamhällets strävan efter akademisk excellens, hävdar att ett sikte inställt på medelmåttighet inte är försvarbart, inte med tanke på vad vi kostar. Bättre då att göra "världsledande" till gemensamt motto, därefter konkurrera och sedan samla resurserna (eller åtminstone en betydande del av dem), hos de (få) som lyckas bevisa och bekräfta sin excellens. Där är kvaliteten högst och nyttan störst för både vetenskap och samhälle.

Kritikerna (om än sällan själva bland de utvalda) lyfter fram problematiken – dels med att definiera och mäta forskningsexcellens, något som kanske bara kan avgöras långt i efterhand, dels med de oönskade bieffekter en ensidig fokus på excellens kan föra med sig (som i Macchiarini-skandalen¹ eller i snedfördelningen av forskningsmedel²).

ATT DEFINIERA OCH MÄTA EXCELLENS

Debatten om forskningsexcellens kretsar kring just det här – vad det är, om det är något mer än, och utöver, hög forskningskvalitet, och hur vi i så fall fångar det. Liksom om excellenssträvandets baksidor. Och om det

är forskningen i sig, alltså själva hantverket, som är excellent, eller resultatet – upptäckten – oaktat hur man än nådde dit. (Eftersom åtminstone några av våra större vetenskapliga landvinningar har gjorts efter misstag och slarv i laboratoriet, borde man kanske inte hålla benhårt i kravet på oklanderligt genomförande.)

Men för att få kalla sig världsledande krävs oftast excellens i både tillvägagångssätt och resultat, och resultaten ska ha haft (eller potentiellt ha) stor effekt, både vetenskapligt och samhällsligt. Forskningen ska göra ett tydligt (positivt) avtryck, både inom och utom det vetenskapliga fältet forskningens bedrivits i.

EFFEKTER PÅ IDÉER OCH PRAKTIK

Nästa kluriga nyckelord blir då *effekt*. För inte heller där är vi helt överens: räcker det med att effekten av en viss forskning blir att vi förstår saker på ett nytt sätt; att vi vet mer om ett visst angeläget fenomen – eller ska effekt även innefatta att vi ändrar vårt beteende, tar andra (politiska) beslut och börjar göra saker på ett nytt sätt?³

Oavsett, så behöver vi dessutom brottas med hur vi ska mäta dessa effekter. Antalet tidskriftsciteringar är här det vedertagna måttet på inomvetenskapliga effekter, och ett mått som skulle kunna användas också utanför tidskrifterna, genom att vi räknade hur ofta våra namn dök upp i radio, tv, tidningar

1 Heckscher, S., Carlberg, I. och Gahmberg, C., 2016. *Karolinska Institutet och Macchiarini-ärendet*, en extern granskning. Stockholm: Karolinska Institutet.

2 Jordansson, B.; Sandström, U. & Wold, A., 2010. *Hans Excellens: om miljardsatsningarna på starka forskningsmiljöer*. Stockholm: Delegationen för jämställdhet i högskolan.

3 Nutley, S., Percy-Smith, J., & Solesbury, W., 2003. *Models of research impact: a cross-sector review of literature and practice*. London: Learning and Skills Research Centre.

och propositioner – men säger kanske inte så mycket i sig om huruvida vi faktiskt ändrat vårt sätt att tänka och leva.

Även om vi kunde mäta effekter med någorlunda god precision, behöver vi också ta hänsyn till eftersläpningen; att det ofta tar ganska lång tid även för epokgörande forskningsresultat att bli just det, epokgörande, och få effekt på teorier och praktik.

PEER REVIEWS INTE HELLER RISKFRIA

Om nu effekter inte låter sig fångas så lätt eller inom en rimlig tidsram, finns en ofta använd genväg för att avgöra var excellensen just nu befinner sig, och från vilka forskare som chanserna är störst att resultat med betydande effekter levereras: att låta andra forskare avgöra det, genom peer review-processer. Det finns visserligen fallgropar där också, med kottier och osund konkurrens. Forskare i nya discipliner eller som bedriver (potentiellt) banbrytande forskning inom befintliga discipliner har ibland svårt att bryta igenom befintliga paradigmen och att hitta bedömare med tillräcklig kunskap att bedöma.⁴ Men vem, om inte de inomdisciplinära experterna, vore annars bäst på att avgöra var excellensen redan finns eller kan tänkas uppstå?

Kanske är en modell som förenar dessa mått att föredra: effekter, citeringar och bedömningar.

VÄRDSLEDANDE – ELLER RELEVANT

Jakten på excellens sporrar inte bara enskilda forskare eller forskarmiljöer utan också nationer, universitet och högskolor. Regeringar världen över sätter press på de lärosäten man finansierar: öka kvaliteten, öka de internationella citeringarna i ledande tidskrifter, ro hem

fler nobelpris, klättra på de globala rankinglistorna! Men varför vara världsledande, när det kanske räcker gott med att vara nationellt eller till och med ”bara” lokalt excellent?⁵ Det senare kanske till och med är att föredra.

LÄROSÄTEN I DET LOKALAS TJÄNST

Här är kriterierna för QS World University Rankings: antal citeringar, akademiskt rykte, student per undervisande lärare, och andelen internationella anställda och studenter, men där citeringar och rykte viktas högst⁶. (Listan toppas 2017 av MIT, Stanford och Harvard. Lunds universitet når plats 73, Uppsala universitet 98.) Andra rankinglistor har liknande kriterier – men ingen lista ställer frågan om på vilket sätt eller med vilken kvalitet lärosätet i sin undervisning och forskning möter de behov det omgivande samhället har. Och det var rimligen just en sådan förväntan – om att lärosätet ska tjäna och bidra till nationens och närsamhällets utveckling – som var skälet till att dessa nu top-rankade universitet en gång grundades.

SAMVERKANSINSPIRERAT SKIFTE

Hur skulle ett nytt paradigmskifte kunna se ut, som vände blicken bort från Nobelpris och citeringar, och istället riktades mot hur forskning och utbildning kan bygga ett bättre, mer välmående och jämlikt samhälle?

John Douglass vid University of California, Berkeley, har några förslag⁷: att låta strävan efter lösningar på små och stora samhällsproblem bli utgångspunkten för den forskning som bedrivs (snarare än antalet potentiella citeringar); att inte minska lärosätenas internationella engagemang men förstärka representativiteten och den koppling

4 Méndez, E., 2012. *What's in Good?*, International Development Center.

5 Douglass, J. A., 2016. *The New Flagship University Changing the Paradigm from Global Ranking to National Relevance*. London: Palgrave Macmillan.

6 QS, 2017. *Methodology*, webbartikel, per den 1 september 2017, <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings/methodology>.

7 Douglass, J. A., 2016. *The New Flagship University Changing the Paradigm from Global Ranking to National Relevance*. London: Palgrave Macmillan.

lärosätet har till sin närmaste omgivning, politiskt, kulturellt, socio-ekonomiskt; och att låta lärosätena själva definiera vad som är excellens för dem, och utifrån det skapa egna incitamentsstrukturer.

Inte alldeles lätt att få till kanske – med tanke på all tid och kraft som investerats i internationalisering och citeringar, och på den kritik som nu riktas mot politiska krav på ökad samverkan⁸ och breddad rekrytering⁹.

Men paradigmskiften ska kanske inte vara så lätta att få till.

Magnus Erlandsson är lektor i ledarskap vid Institutionen för skolutveckling och ledarskap, Malmö högskola.
E-post: magnus.erlandsson@mah.se

8 Kungliga vetenskapsakademien, 2017. *Samverkan ska inte påverka resurstilldelning*, webbartikel, 4 maj 2017, <http://www.kva.se/sv/nyheter/samverkan-ska-inte-paverka-resurstilldelning>.

9 Hellmark Knutsson, H., 2017. *Det handlar inte om att sänka kraven*, debattartikel, SVD, 30 jul 2017, <https://www.svd.se/ministern-det-handlar-inte-om-att-sanka-kraven>.